

Halk edebiyatı nedir? Halk edebiyatının özellikleri nelerdir? Halk edebiyatı sanatçıları kimlerdir?

HALK EDEBİYATI

Türk Halk edebiyatı, Türk halkının yaşam biçimini, kültürel yapısını, beğenilerini, olayları karşısındaki duygusal ya da düşünsel tavrını sade bir Türkçe ile ve Türk edebiyatına özgü biçimlerle ortaya koyan edebiyattır.

Halk edebiyatı, geniş halk yığınlarının özlemini, sevgisini, sevinç ve acılarını dile getirir. Halk şiiri, her halk ozanı ile biraz daha gelişmiş, biraz daha genişlemiştir. Beslendiği halk diliyle, sağlam yapısıyla günümüze kalmayı başarmıştır.

Halk edebiyatı, halkın arasından yetişen, çoğu belirli bir öğrenim görmemiş ozanların oluşturduğu bir edebiyattır.

HALK EDEBİYATININ GENEL ÖZELLİKLERİ

- İslamiyet öncesi sözlü edebiyat geleneğinin izlerini taşıyan ve halk arasında gelişen edebiyat dönemimizdir.
- Bu dönemde de şiir düzyazıya göre ön plana çıkmış ve ürünler sözlü olarak oluşturulmuştur. Ancak 17, 18. yüzyıldan sonra divan edebiyatı şairlerinden etkilenen, kalem şairi olarak adlandırılan halk edebiyatı şairleri ürünlerini yazarak vermişlerdir.
- Şiirle müzik iç içedir. Şairler şiirlerini saz eşliğinde doğaçlama söylemişlerdir.
- Nazım birimi olarak dörtlük kullanılmıştır. Bazı türküler oluşturulurken üçlük ya da beşlik de kullanılmıştır.
- Ölçü, milli ölçümüz olan hece ölçüsüdür. Hecenin de genellikle 7'li, 8'li ve 11'li kalıpları tercih edilmiştir. Bazı halk edebiyatı sanatçıları divan edebiyatı sanatçılarından etkilenerek aruz ölçüsüyle divan, selis, kalenderi, vezn-i aher, satranç gibi şiirler yazmıştır.
- Mısra sonlarında genellikle yarım kafiye kullanılmıştır.

- Aşk, doğa, kahramanlık, özlem, gurbet, ölüm, zamandan yakınma ve dini konular bu dönemde işlenen başlıca temalardır.
- Sanatçılar halkın arasında yaşadıkları için halkın üzüntülerini sevinçlerini anlatmışlar ve gözleme dayalı somut bir edebiyat oluşturmuşlardır.
- Şiirlere başlık konulmamış, şiirler nazım şekilleri göre adlandırılmıştır.
- Divan edebiyatında yer alan mazmunlar kadar olmasa da halk edebiyatı sanatçıları kalıplaşmış ifadelerle yer vermişlerdir. Sevgilinin kaşı kaleme, yanakları elmaya, dişi inciye benzetilmiştir.
- Dil, halkın günlük yaşamda kullandığı sade ve anlaşılır konuşma dilidir.
- Halk edebiyatı sanatçılarının şiirleri, sevenleri tarafından “cönk adı” verilen deri kaplıklı defterlere kaydedilmiştir. Seçkin şiirlerin toplandığı eserlere “güldeste” denir.
- Halk edebiyatı; **Anonim Halk Edebiyatı, Âşık Tarzı Halk Edebiyatı** ve **Dini Tasavvufi Halk Edebiyatı** olmak üzere üç başlık altında toplanır.

1-) Anonim Halk Edebiyatı

Halk arasında üretilen, ağızdan ağıza dolaşan, söyleyenleri belli olmayan, halkın ortak ürünü olan, çoğu zaman bir ezgiyle söylenen, yabancı etkilerden uzak ürünlerden oluşan bir Halk edebiyatı koludur.

Anonim halk edebiyatı genel özellikleri

- Bu edebiyatın ürünlerinin sahipleri belli değildir.
- Ürünler, uzun bir zaman diliminde halk tarafından işlendiği, geliştirildiği için ortaklaşa yaratılmış sayılır.
- Dil saf Türkçedir.
- Nazım birimi dördlük, nazım ölçüsü hecedir.

- Şiirler genellikle ezgili olarak söylenir.
- Şiir, folklor üzerine temellenmiştir.
- Tamamen yabancı etkilerden uzaktır.
- Türkü, mani, ninni, ağıt nazım türlerinden oluşur.
- **Masal, halk hikâyeleri, atasözleri, meddah, efsane, fıkra, bilmeceler ve seyirlik köy oyunları** nesir türündeki ürünlerdir.

NOT: Destan geleneğinden halk hikâyeciliğine geçiş dönemin en önemli eseri “Dede Korkut Hikâyeleri” de Anonim Halk edebiyatı ürünlerindedir.

2-) Âşık Tarzı Halk Edebiyatı

Halkın “âşık” dediği saz şairlerinin meydana getirdiği edebiyattır. Bu edebiyatın kökü İslamiyet’in kabulünden önceki sözlü edebiyat dönemine kadar uzanır. Orta Asya’daki “ozan” tipi, Anadolu’da “âşık” tipine dönüşür. Âşıklar genellikle usta-çırak ilişkisine göre yetişen, okuma yazması olmayan, şiir söyleme yeteneği olan insanlardır.

Âşıklar üç alanda yetişmiştir:

a-) Köy ve oymaklarda

b-) Şehir ve kasabalarda

c-) Asker ocaklarında

Asker ocaklarında ve şehirlerde yetişen âşıklar öğrenim görmüş kişiler oldukları için bunlar, Divan edebiyatından da etkilenmişler ve Divan edebiyatının nazım şekillerini de denemişlerdir.

Âşık tarzı halk edebiyatının genel özellikleri

- Din etkisi dışında gelişen Halk edebiyatıdır.
- Nazım birimi dörtlük, nazım ölçüsü hecedir.

- Genellikle yarım kafiye kullanılmıştır.
- Dil sade, söyleyişi içten ve doğaldır.
- Şiir genellikle saz eşliğinde söylenir.
- Konular genellikle doğal güzellikler, aşk ve toplumsal yaşama ilişkin olaylardır.
- Nazım biçimleri, koşma, semai, varsağı ve destandır.
- Konu bakımından adlandırılan nazım türleri; güzelleme, koçaklama, taşlama ve ağıttır.
- Zaman zaman Divan edebiyatından etkilenmiştir. Bu nedenle:

Kimi ozanlar aruz ölçüsünü kullanarak Divan edebiyatı nazım biçimleriyle şiirler yazmışlar, şiirlerinde Arapça ve Farsça sözcüklere az da olsa yer vermişlerdir. Aşık tarzı halk şiiri nazım şekillerinden örnekler şunlardır (**Koşma, semayi, varsağı, destan ve dudak değmez**).

Divan edebiyatındaki kimi mazmunlar halk (kalıplaşmış sözler) halk şiirine geçmiştir. Bu durum dilin yalınlığını ve doğallığını olumsuz yönde etkilemiştir.

Âşık Edebiyatı Sanatçıları

Köroğlu (16. Yüzyıl)

Yüzyılın sonlarında doğru, Kafkaslardan Rumeli'ye kadar ünü bütün Osmanlı ülkesine yayılan Köroğlu, bir edebiyat tarihçisine göre hem eşkiya hem de hece vezniyle şiirler söyleyen bir halk ozanıdır.

Şiirlerinin çoğu kahramanlık üzerinedir. Yani Köroğlu, koçaklamalarıyla tanınmıştır.

Şiirlerinde coşkun bir lirizm vardır.

Şiirlerini duru bir halk Türkçesi ile söylemiştir.

Heyecanlı bir anlatım tarzının olması, halk tarafından sevilmesini sağlamış, şiiirlerinin yaşamasına katkıda bulunmuştur.

Divan edebiyatından hiç etkilenmemiş, bütün şiiirlerini hece ölçüsüyle söylemiştir.

Halk arasında yayılan Köroğlu Destanı, onun kahramanlıklarını anlatır. “Tüfek icad oldu, mertlik bozuldu.” Sözü ona aittir.

Kayıkcı Kul Mustafa (17. Yüzyıl)

Yeniçeri şiiirlerinin en tanınmışıdır. Divan şiiirinin etkisinden uzak, halk zevkine bağlı, doğal bir söyleyişle 17. yüzyılın ilk yarısında geniş bir üne kavuşmuştur.

Genç Osman için yazdığı destan, şiiirlerinin en tanınmışıdır. Şiiirleri, yeniçeriler tarafından ezberlenmiş ve sınır boylarında söylenmiştir. Kahramanca söyleyişi, nazım kusurlarını kapatmıştır.

Karacaoğlan (17. Yüzyıl)

Yüzyılda yaşamasına rağmen günümüzde bile çok sevilen, şiiirlerinin çoğu türkü şeklinde bestelenen ölümsüz bir âşıktır Karacaoğlan.

Bütün şiiirlerini hece ölçüsüyle söylenen, halk anlayışını, yaşayışını şiiirlerine en iyi şekilde yansıtan Karacaoğlan Türk saz şiiirlerinin en ünlü şiiiridir.

Süsten ve özentiden uzak, bütün şiiirlerini halk Türkçesiyle söylemiştir.

Şiiirlerinde coşkun bir lirizm, doğal bir içtenlik vardır.

Şiiirlerinde dini, tasavvufi izler yoktur.

Koşma ve semai türlerinin en başarılı örneklerini vermiştir.

Şiiirlerinde insana dönüklüğünün özünde belirgin olan temalar doğa ve aşktır.

Ayrılık, gurbet, sıra özlemi, ölüm ise şiiirin bütünselliği içindeki başka temalardır.

Halk Őirinin geleneksel yarım uyak dűzenini ve yer yer redifi kullanmıŐtır. Hece lsűnűn 11’li ve 8’li kalıplarıyla Őiirler söylemiŐtir.

Elinde sazı, dilinde szűyle köy köy, diyar diyar dolaŐarak insan ve yeryűzű gűzelliklerini Őiirlerinde anlatmıŐtır.

ÂŐık Ömer (17. Yűzyıl)

Halk Őairleri arasında en kűltűrlű, en yaratıcı kiŐi olarak bilinir.

Saz Şairleri içinde en çok Şiir yazarı kiŐidir. Elimize geçmiş 1500 kadar Şiiri vardır.

Saz Őairleri içinde geniŐ bir űn yapmıŐ, “Őairlerin ustası” olarak tanınmıŐtır.

Divan Őairleriyle boy lŐen ÂŞık mer, onları aratmayacak tarzda gazeller, murabbalar söylemiştir.

Divan Őairlerinden Ahmet PaŐa, Fuzuli ve Atai’nin Őiirlerine nazireler yazması; gazel, murabba, kalenderi, satra, műstezat gibi Őekillere rnekler vermesi, ÂŐık mer’deki Divan Őiirine yönelme arzusunun en gűzel örneĐidir.

Divan Őiirinde etkilenmesinden dolayı hece lsűnűn yanında aruz lsűnű de kullanmıŐtır. Aruzdan çok heceyle yazdđđ Őiirleriyle űnlenmiŐtir.

Dili Halk edebiyatına göre ağırdır. Buna rağmen dildeki ustalđđ onun baŐarısını gösterir.

Gevheri (18. Yűzyıl)

Kırımlı olan Gevheri, 18. yűzyıl Halk Őairidir.

Divan edebiyatından etkilenmiŐ; bu yűzden yabancı szcűklere, mazmunlara ve aruz lsűne yer vermiŐtir.

Halk arasında ilgiyle karŐılanan Őiirlerinde yeni bir biçim, ince bir duyarlılık, űstűn bir dil zevki grűlűr.

Dil halk şiirine göre ağırdır. Asıl şöhretine hece ölçüsüyle söylediği şiirleriyle kazanmıştır. Koşma, türkü, taşlama tarzındaki şiirleri yüzyıllar boyunca saz şairlerine örnek olmuştur.

Aşk, ayrılık ve gurbet konularını lirik bir biçimde işlemiştir.

Erzurumlu Emrah (19. Yüzyıl)

Saz şairleri içinde Divan şiirini en iyi bilen şairin, heceyle yazdığı koşma ve semailerinin yanında aruz ölçüsüyle yazdığı gazel, murabba ve muhammesleri de vardır. Divan edebiyatı tarzında söylediği şiirleri, Halk edebiyatı tarzında söyledikleri kadar başarılı değildir.

Anadolu'nun birçok yerini gezmiş, kasaba ve köylerin kahvelerinde saz çalıp türkü söylemiş, gittiği yerlerde kendini sevdirmeyi başarmıştır.

Dertli (19. Yüzyıl)

Bolu'nun şahanlar köyünde doğan şair, çocukluğunda çobanlık yapmış, gençliğinde ise gurbete çıkmıştır.

Asıl adı İbrahim olan şair, aşk yüzünden ustura ile kendini öldürmeye kalkıştığı için "Dertli" diye tanınmıştır.

Halk ve Divan edebiyatını iyi bilen şair, Divan edebiyatı tarzında da şiirler yazmıştır. Fakat asıl başarıyı heceyle söylediği koşmalarında göstermiştir.

Bektaşî tarikatına mensup olduğu için nefesler de söylemiştir.

"Divan'ı" taşbaskısı ile birkaç kez basılmıştır.

Dadaloğlu (19. Yüzyıl)

Asıl adı Veli olan Dadaloğlu, Toroslarda yaşayan Türkmenlerin Avşar boyundandır.

Çukurova ve Orta Anadolu'da şehir yaşamından uzak yaşadığı için Divan şiirinden hiç etkilenmemiştir. Bütün şiirlerini hece ölçüsüyle söylemiştir.

İçli, özlü bir dille yiğitçe seslenişi kaynaştırmıştır.

Semai, varsağı, koşma, destan da söylemekle birlikte asıl kişiliğini Türklerinde gösterir.

Aşk, doğa ve savaş temalarını işlerken Karacaoğlan ile Köroğlu'nu hatırlatan bir tarzla ve sade bir halk diliyle şiirler söylemiştir.

Toroslarda göçebe yaşayan Türkmenlerin köylere yerleştirilmesine karşı çıkmış, "Ferman padişahın, dağlar bizimdir." dizesiyle anımsanmıştır.

Seyrani (19. Yüzyıl)

Halk şiirimize hicivle mizah karılımları çok değerli örnekler kazandırmıştır.

Çağının aksaklıklarını, ham sofuları, değersiz yöneticileri taşlamalarıyla yerden yere vurmıştır.

Aruzla da şiirler yazmakla beraber, gerçek şairliği hece ölçüsü ile yazdığı koşma, nefes, destan, semai, devriye tarzındaki şiirlerinde görülür.

Bayburtlu Zihni (19. Yüzyıl)

Hem Divan edebiyatı tarzı hem de Âşık edebiyatı tarzında yazdığı şiirleriyle tanınmıştır. İyi bir medrese eğitimi görmüş olduğundan Divan şiiri tarzında yazdığı şiirlerinde Divan şairlerini aratmaz.

Asıl ününü hece ölçüsü ile yazdığı yergi ve taşlama türündeki âşık tarzı şiirleriyle kazanmıştır.

Kaside, gazel, tahmisler de yazmış, bu tür şiirlerini topladığı bir Divan'ı bir de "Sergüzeştname" adlı mesnevisi vardır.

Âşık Veysel (20. Yüzyıl)

Sivas'ın Sivrialan köyünde doğan Âşık Veysel, Cumhuriyet devri saz şairlerindedir.

Yedi yaşındayken bir hastalık yüzünden gözlerini kaybetmiştir. Gözlerinin dış âleme kapalı olması, ona zengin bir iç dünya kazandırmıştır.

Yurdun çeşitli yerlerini gezen şair; insan, birlik beraberlik, gurbet, ayrılık, güzellik, yırt ve toprak sevgisini ustaca dile getirmiş, kendine özgü bir anlatım tarzı geliştirmiştir.

Şiirlerini sade bir Türkçe ile söylemiştir.

Âşık Veysel, "Halk şiirinin son büyük ustası" olarak bilinir.

Şiirleri "Değişler, Sazımdan Sesler, Dostlar Beni Hatırlasın" adlı eserler toplanmıştır.

3-) Dini Tasavvufi Halk Edebiyatı

Tasavvuf, bir yaşayış ve düşünüş sistemidir. Bu sistem, Allah'tan başka gerçek bir varlığın olmadığını savunur.

Dini tasavvufi halk edebiyatının genel özellikleri

Hece ölçüsüyle birlikte aruz ve ölçüsü de kullanılmıştır. Nazım birimi dördlüktür. Ancak az da olsa bazı şairler nazım birimi olarak beyitli kullanmıştır.

Konu, genel olarak ilahi aşktır. Allah sevgisi ürünlerin tümünde işlenmiştir.

Dil, halkın konuşma dilidir. Ancak tasavvufun etkisinden ötürür Arapça ve Farsça sözcüklerle bu dillerin kuralları da kullanılmıştır.

Genellikle şiirler musiki eşliğinde söylenmiştir.

Şairlerin çoğu medrese öğrenimi görmüştür.

Az da olsa söz sanatlarına yer verilmiştir.

İlahi, nefes, deme, şathiye, nutuk, devriye gibi nazım türleri vardır.

Şiirde dini lirizm ve coşku görülür.

Dini tasavvufi halk edebiyatı sanatçıları

Yunus Emre (13. Yüzyıl)

Sadece Türk Halk edebiyatının değil, dünya edebiyatının da önemli şairlerindedir.

Geniş halk kitlelerini derinden etkileyen Yunus Emre, Türkçe şiirleriyle tam bir halk şairidir.

Genellikle hece ölçüsüyle yazmıştır; ancak aruz ölçüsünü de kullanmıştır.

Nazım birimi olarak hem dördlüğü hem beyti kullanmıştır.

İlahi nazım türünde yazmıştır.

Şiirlerinde kullandığı ana tema; Allah aşkı ve insan sevgisidir.

Şiirlerinde evrensel mesajlar verir.

Tasavvuf akımını, taşkın ve gür lirizm ile halka yansıtmıştır.

“Divan” ve “Risalet ’ün Nushiye” adlı iki eseri vardır.

Hacı Bektaş Veli (15. Yüzyıl)

Büyük bir tasavvuf bilginidir. Görelî olarak gittiği Anadolu’da Bektaşilik tarikatını kurmuştur.

Türk dilinin ortadan kaldırılmasına şiddetle karşı çıkmıştır.

Gerçek bir yol gösterici ve yenilikçidir.

En önemli eseri “Makalât” tır.

Hacı Bayram Veli (15. Yüzyıl)

Güçlü bir medrese eğitimi görmüştür. Tasavvufla ilgili görüşleri, kendisinden sonra gelenlerce belli bir inanç düzeni olarak benimsenen “Bayramilik” tarikatında son biçimini almıştır.

Aruz ölçüsüyle de yazmakla birlikte daha çok hece ölçüsünü kullanmış ve dini şiirler yazmıştır. İlahileri tekkelerde söylenmiştir.

Şiirlerinde Yunus Emre’nin etkisi görülür.

Kaygusuz Abdal (15. Yüzyıl)

Yunus Emre’nin etkisinde kalmış, kuvvetli tasavvuf kültürüyle yetişmiş, hem hece hem de aruz ölçüsünü kullanmıştır.

Şiirlerinde hicivli, mizahlı yer yer tekerlemeli bir örgü içerisinde ham sofularla, insanlık kusurlarıyla alay eder.

Budalanâme, Mugalatanâme adlı eserlerinde halk nesrinin başarılı örneklerini verir.

Pir Sultan Abdal (16. Yüzyıl)

Şiirlerinde coşkun bir lirizm vardır.

Şiirlerini duru bir halk diliyle söylemiştir.

Tasavvuf anlayışını halkın somut anlayışıyla birleştirmiştir.

Heyecanlı bir şair olması, halk tarafından çok tutulması, onu ve şiirlerini ölümsüzleştirmiştir.

Divan edebiyatından hiç etkilenmemiş, bütün şiirlerini hece ölçüsüyle söylemiştir.

Tekke şairleri arasında şiirlerini saz eşliğinde söyleyen ender kişilerdendir. Daha çok nefesleriyle tanınır.

Mit ve Mitoloji Kavramları

Toplum içerisinde bilinmeyen zamanlarda doğan ve tarihin akışı içinde genişleyerek yayılan; dünyanın yaratılışı, insanların ve diğer canlıların var oluşları hakkında toplumun ortak inancını ve düşüncesini ortaya koyan anlatılara "mit" adı verilir. Diğer bir deyişle mitler; insanın kendisini, tabiatı, tabiat olaylarını, dünyayı, hattâ kozmogonik unsur ve olayları anlamak ve yorumlamak amacıyla yarattığı hikâyelerdir. Bu hikâyeler ise insanın kendisini ve içinde yaşadığı evrendeki hemen her şeyi anlamlandırmak amacıyla sorduğu "neden" ve "nasıl" sorularına cevap verir. Aynı zamanda bir köken arayışının sonucu olarak da ortaya çıkan bu hikâyeler, en eski dönemlerde kutsal ve gerçek kabul edilirdi. Bu kutsallığın yerini bir süre sonra din, gerçekliğin yerini de bilim almıştır.

Mitler, konuları bakımından beş ana gruba ayrılırlar. Bunlar şöyledir:

1. Kozmogoni mitleri: Evrenin yaratılışına dair motifler taşıyan ve bu yaratılışı anlatan mitlerdir.
2. Etiyoloji mitleri: Bir unsurun, eşyanın, maddenin ya da herhangi bir şeyin kökenini ve ilk olarak nasıl ortaya çıktıklarını anlatan mitlerdir.
3. Eskatoloji mitleri: Genel olarak insanoğlunun ve evrenin geleceğini konu edinen ve onlar hakkında bilgiler veren mitlerdir.
4. Teogoni mitleri: Tanrıları konu edinen ve onları anlatan mitlerdir.
5. Antropogoni mitleri: İnsanın yaratılış serüvenini konu edinen ve insanoğlunun nasıl ortaya çıktığını, nasıl türediğini anlatan mitlerdir.

Mitoloji

Mitoloji; tüm yönleriyle mitleri araştıran ve inceleyen, başka kültürlerin mitleriyle kıyaslamalar yapan ve kendine has yöntemleri bulunan bilim dalının adıdır.

Psikoloji, filoloji, arkeoloji gibi özel bir bilim dalı ve çalışma alanı olan mitoloji, aynı zamanda mitleri yorumlar ve onlardan birtakım çıkarımlarda bulunur. Ayrıca bir topluma, kültüre ya da dine ait mitik anlatıların bütününe de mitoloji adı verilir. Mit ve mitoloji kavramları genel hatlarıyla bu şekilde tanımlanabilir.

MİT NEDİR?

Mit, kutsal bir öyküyü; en eski zamanda, “başlangıçtaki” masallara özgü zamanda olup bitmiş

bir olayı anlatır. Başlangıç; evrenin ve âlemin yaratılışıdır. Mitin sınırları olay, mekan ve zamandır.

Mekan, kozmik âlem; zaman ise kozmik zamandır. Kozmik ise; İslâm’a göre ruhların yaratıldığı andır.

· Tanrılar ve yarı tanrılar mitin ana kahramanlarıdır. Mit, doğüstü varlıkların eylemlerinin öyküsünü

oluşturur. · Bu öykü kesinlikle gerçek ve kutsal olarak Kabul edilir.

· Mit her zaman için yaratılışla ilgilidir.

1. Mit, kutsal bir anlatıdır.

2. Simgesel ve kutsal bir ağırlığı vardır.

3. İlk insanın, dünyayı yaratanlara kendisini

anlamlandırmak için sorduğu “neden” ve “nasıl”lara,

o dönemin şartları içerisinde cevap vermişlerdir.

4. Mitlerin kahramanları ilahlar, ilaheler ve yaratanrılardır.

5. Mitlerde zaman ve mekan kozmiktir. Haritada ve bildiğimiz bir zaman diliminde açıklanamaz, gösterilemez.

6. Mit, her zaman bir yaratılışla ilgilidir. Bir şeyin hayata nasıl geçtiğini ya da bir davranışın, bir kurumun, bir çalışma biçiminin nasıl yaratıldığını, oluştuğunu anlatır.

7. İnsanlar miti bilmekle, onu çözmekle nesnelere kökenini de bilir. Burada dıştan soyut bir bilgi söz konusu değil, yaşanan bir bilgi söz konusudur.

8. Mitler, gerçek anlamlarını ancak içinden çıktıkları topluluk içinde bulurlar. İçerdikleri sembollerin ancak yaşadıkları toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısında birebir karşılıkları vardır. Sadece o toplum içinde anlaşılırlar. Diğer toplumlarda sembollerin dili çözülemediğinden dolayı mitin anlamı verdiği mesaj anlaşılabilir ve mit gerçekdışı bir görünüm verir.

Kısacası mit, doğduğu toplumda yaşar ve mesajları algılanır.

9. Mitin ihtiyar toplumlarda vazgeçilemez bir yeri vardır; inanışları dile getirir. Ahlak ilkelerini savunur,

onları kabul ettirir. Demek ki mit, yaşadığı toplumda sürekli olarak başvurulacak olan, yaşanılan bir gerçektir. Soyut bir kuram ve imgeler göstergesi değil, ilkel bir dinin ve pratik bilginin gerçek anlamda düzenlenmesidir.

10. 20. asır tarihçileri ve dilbilimcileri mitolojiler ve dinler arasında güçlü benzerliklerin var olduğuna dikkat çekmektedir.

Mitler üç gruba ayrılır:

1. Tabiat olaylarını, hayvanların kökenini, töreleri, örf ve adetleri anlatan mitler.
2. Tarihi olayları açıklayıcı nitelikte olan mitler.
3. Sadece maceraları anlatan, eğlendirici nitelikte olan mitler.

Mitlerin kategorileri

Eskatoloji: İnsanın ve dünyanın geleceğini konu edinen mitlerdir. Örneğin: Tufan, kıyamet mitleri.

Kozmogoni: Evrenin nasıl oluştuğunu anlatan mitlerdir.

Teogoni: Tanrıların nereden geldiklerini anlatan mitlerdir.

Antropogomi: İnsanların nereden geldiklerini ya da nasıl oluştuklarını anlatan mitlerdir.

DESTAN

Toplumun bütün bireylerini doğrudan ilgilendiren ya da etkileyen herhangi bir olayı, sanat ve estetik kaygı taşıyan, zamanla değişime uğrayabilen, toplumun geçtiği kültürel süreçleri bünyesinde taşıyan kahramanlık konulu metinlerdir.

Türk destanlarında görülen örnek tip “Alp” tipidir. Oğuz kağan destanında bu tipin en idealine rastlanılmaktadır.

Oğuz Kağan destanında, Oğuz’un hayatının başlıca merhaleleri: Doğumu, gençliği, savaşları, oğulları arasında ülkesini paylaşması, ölümüne yakın zamanları arka arkaya verilmiştir.

Destanda hayatın başlıca safhaları arasında sıkı bir ilişki vardır. Onların hepsini birbirine bağlayan temel kavram yiğitlik, kahramanlık ve cihangirlik1 fikridir.

Bunların da temelinde kuvvet ve hareket fikri yatar. Oğuz’un temposu son derece süratlidir. Bu sürat, normal çocukluk zamanını birdenbire aşmasının sebebidir. Oğuz, bir an önce yiğit olmak istemektedir. Eski Türk toplumunda çocuk kuvvetli ve cesur olduğunu ispat ettikten sonra azalır ve sosyal bir şahsiyet haline gelir. Oğuz, hayatının hiçbir anında geçmişe dönmeyen, bilakis ondan uzaklaşan bir şahsiyettir.

Oğuz’da oğullarının gerçekleştireceği bir ideal vardır. O da cihanın ele geçirilmesi fikridir. Sürat ve hareket destanın esasını oluşturmaktadır. Oğuz’un ideali bütün dünyayı hatta kâinatı ele geçirmektir.

“Daha deniz daha müren” mısraları Oğuz Kağan’ın ruhuna hâkim olan cihangirlik idealinin en açık ispatıdır. Oğuz Kağan ele geçirdiği topraklarda durmaz. Onun için önemli olan sahip olmak değil,

ele geçirmek; daha doğrusu yenmek, zafer kazanmaktır.

Destandaki mekan durulan değil aşılın mekandır.

Oğuz Kağan durgun, içe dönük insan tipinin tam zıttıdır. Oğuz Kağan'ın varlığından taşın kuvvet onu dışı doğru iter.

Kısacası Alp, Türk destanlarının ve olayların merkezinde duran bir kahramandır. Alpler kendi tutkularının üzerinde millet namına bir hedefin savunucusu konumundadırlar. Millet ve kahraman bir hedefe ulaşabilmek için bütün halinde hareket ederler. Bu ülkü ve hedef:

- a. Milletın istiklalini ve hürriyetini korumaya yöneliktir.
- b. Destan kahramanı, toplumun hayat anlayışını kişiliğine yansıtır ve yaşatır.
- c. Devleti yüceltme, destanların genel karakterini oluşturur.

Destan kahramanı millet anlayışının kişilik kazandırdığı bir tiptir. Genellikle Alp veya Alpgazi kavramı ile vasıflandırılan bu kahraman, millete,

topluma mâl olmuş bir şahsiyettir. Destanlardaki kadın ise, destan kahramanlığının kişiliğini tamamlayan, ona kişilik ve güç kazandıran ideal bir tip özelliği taşır. Destanda kadın hiçbir zaman bir iç çekişmenin sebebi olmamıştır.

MEMORAT

Kısa anlatılardır. Genellikle tek epizottan oluşurlar.

Anlatıcıları, olayı yaşatan veya işiten kişilerdir. Özel bir anlatıcı gerekmez. Anlatanlar, anlatılana inanarak anlatırlar. Kahramanları insanlar veya olağanüstü güçlere sahip olan kişiler veya yaratıklardır. Zaman herhangi bir zamandır. Zamanı, zaman şeridinde gösterebiliriz. Mekan, yaşanılan mekandır.

Anlatılanlar daha çok şahsi olma ölçütünü taşır.

Zamanda geçmiş, uzak geçmiş değildir, günümüze yakın zaman işlenir. Biraz korkutucu hadiseler içerdiklerinden dolayı anlatılmak istenmez.

EFANE

İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren aynı coğrafya, muhit ya da kavimler arasında gelişen, zamanla inanç, âdet,

anane ve merasimlerin teşekküllerinde az çok rol oynayan bir çeşit anlatıdır.

İnandırıcılık özelliği olan gerçek ve olağanüstü özellikleri barındıran kısa halk anlatıları şeklinde tanımlayabileceğimiz efsaneler, bağlı oldukları toplumun en önemli kültürel varlıklarından birini temsil oluşturmuşlardır.

Efsane, tarih ve inanç unsurlarının yanı sıra geleneksel motifleri de bünyesinde barındırması açısından önemli bir yere sahiptir. Efsanedeki temel amaçlardan biri toplumun değerlerinin yaşatılmaya çalışılmasıdır.

Efsanelerin Genel Özellikleri

1. Özel bir anlatıcısı yoktur. Herkes anlatabilir.
2. Konuşma diliyle anlatılır, belirli bir şekilleri yoktur, kısa anlatıdırlar.
3. Bir veya birkaç motif² ihtiva ederler.
4. Anlatmanın merkezinde inanç unsuru vardır.

Efsaneyi anlatan da dinleyen de efsanenin gerçek üzerine kurulu olduğunu bilir.

5. Efsaneler şahıs, yer ve hadiseler üzerine anlatılırlar.

6. Genellikle şahıs ve hadiseler olağanüstü olma vasıflarına sahiptirler.

7. Yer ve zaman bilinen yer ve zamandır.

Efsanelerin benzerleri başka kaynaklarda bulunabilir.

Efsanelerin teşekkülünü üç kaynakta toplayabiliriz.

1. Kaynaklarla ilgili kural: Bütün milletlerde hayal edebilme aynı şekilde ortaya çıkar. Böylelikle benzer efsaneler oluşabilir.

2. Birinin yerine başkasının geçmesi kuralı: Bir kahramanın hatırası zayıfladıkça onun için anlatılan efsane bu kahramanı terk eder ve başkası için anlatılır.

3. Uyarlanabilme kuralı: Çevre değiştiren her efsane, yeni çevrenin sosyal ve etnografik şartlarına kendini adapte eder.

Bilge Seyitoğlu da efsanelerle ilgili çalışmasında, efsanelerin belli fonksiyonları yerine getirdiğini tespit edip şöyle tasnif etmiştir:

1. Gelenek ve görenekleri korurlar.
2. Topluma yer verirler.
3. Teşekkül ettikleri yere mana kazandırırılar.

4. Koruyucu ve tedavi edici rolleri vardır.

Efsaneler, toplumun iç dünyasını yansıttığı için değerlendirilirken, toplumun dünya görüşünün ve bilgi seviyesinin bilinmesi ve göz önünde bulundurulması gerekir.

Efsanelerde “taş kesilme” motifi

Efsanelerde en yaygın motif “taş kesilme” motifidir.

Taş kesilme, çeşitli sebeplerden dolayı gerçekleşebilir. Beddualar nedeniyle lanetlenen kişiyi yılan sokar veya o kişi taş kesilir. Taş kesilme, ya cezalandırmadır ya da mükâfattır. Eğer çok zor durumda kalırsa, dua ederek “Allah’ım, beni ya taş eyle ya kuş” denilerek taş kesilme mükâfatlandırmadır. Kötü bir şey yapıldığında, istek dışı ortaya çıkan taş kesilme ise cezalandırmadır. Taş kesilmeden geri dönüş yoktur.

MENKİBE

Merkezinde ulu bir zat olan, bu zatın etrafında vuku bulan ve keramet motifleriyle süslenmiş anlatılardır.

Özellikleri

1. Kısa anlatılardır.
2. Kahramanları gerçek ve mukaddes kişilerdir.

3. Olayların belirli yeri ve zamanı vardır.
4. Sadece eğlenmek için bir eşyanın ya da tabiat olayının tanımını yapmak için anlatılan anlatı değildir.
5. Anlatanlar da dinleyenler de olayın gerçek olduğuna inanır.
6. Anlatının merkezinde yer alan veli kişi, hayatta iken de öldükten sonra da anlatıda yer alabilir.
7. Sade bir anlatım tarzı vardır.
8. Belirli bir anlatıcısı yoktur

MASAL

Masal nedir? Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla olağanüstü durum ve olayları yine olağanüstü kahramanlara bağlayarak anlatan halk hikayelerine masal denir.

Masalın özellikleri

Masalarda genellikle iyilik-kötülük, doğruluk-haksızlık, adalet-zulüm, alçakgönüllülük-kibir... gibi zıt durumların temsilcisi olan kişilerin mücadelelerinden veya insanların ulaşılması güç hayallerinden söz edilir.

Masallar, meydana geldikleri zaman bir kişinin maliyken, yaygınlaştıkça, yöreden yöreye, ülkeden ülkeye geçtikçe halkın malı olur. Masal, anonim bir türdür.

Masalarda genellikle bir eğitim amacı saklıdır; masallar bu yönüyle didaktik (öğretici) bir nitelik taşır.

Masalların bir kısmı hayvanlarla ilgilidir.

Masalarda yer ve zaman kavramları belirsizdir.

Masalların çoğu " bir varmış, bir yokmuş" ya da " evvel zaman içinde, kalbur saman içinde" gibi ifadelerle başlar. Bunlara tekerleme ya da döşeme denir. Tekerlemeden sonra olay ve dilek bölümleri gelir. Türk masallarında dilek bölümü "Onlar ermiş muradına .. " ya da " gökten üç elma düştü." biçiminde başlar.

Masallarda milli ve dini motiflere hemen hiç yer verilmez.

Anlatım kısa ve yoğundur.

Masal kişileri her tabakadan seçilebilir. Masallarda cinler, periler, devler de rol alır.

Anlatımda genellikle geniş zaman veya öğrenilen geçmiş zaman kipi (-mişli geçmiş) kullanılır.

Masal türünün Hindistan'da doğduğu sanılmaktadır.

Günümüzde belli bir kişinin ortaya koyduğu yapma masallarda yazılmaktadır. Türk masalları üzerinde, bizde PERTEV NAİLİ BORATAV, EFLATUN CEM GÜNEY gibi kişiler çalışmışlardır.

Masalın Genel Özellikleri

a. Konu: Masallarda her insanı ilgilendiren evrensel değerler ve konular anlatılır. Özellikle çocuklara doğruluk, dürüstlük, iyilik, güzellik, ahlaklı olmak, erdemli olmak, yardımseverlik gibi duygular verilmek istenir. Ayrıca çevredeki kişilerin, olayların ve yöneticilerin eleştirileri de yapılır. Haksızlıklara karşı halkın ve halk içinde bir önderin direnmesi ve sonuçta mutlaka üstün gelmesi işlenir.

b. Olay: Masallar olay eksenli bir edebiyat türüdür. Tamamen hayal ürünü olan bu olaylar, olağanüstü nitelikler taşıyabilir. Masallarda "olamaz" diye bir şey yoktur. Her şey olabilir ve bunlar konu olarak işlenir.

c. Yer: Masalda belirli bir yer, çevre yoktur. Hayalî bir yer, çevre söz konusudur. Bunlar da genellikle “Kafdağının arkasında bir ülke, yedi kat yerin altı, periler padişahının ülkesi” gibi hayalî yerlerdir.

d. Zaman: Masalda zaman da belirsizdir. Geçmişte bir zamandan söz edilir; ama aslında bu hayalî bir zamandır. Masallar geçmiş zaman kipi (-miş) kullanılarak anlatılır. Bu yönüyle de hikâyeden ayrılır. “Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, pireler berber iken, develer tellal iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken...” gibi tekerlemeler aslında zamanın belirsizliğini ve olayın hayalî olduğunu da açıklar.

e. Kişi: Masal kahramanları olağanüstü nitelikler taşıyabilir. Masallarda “peri, dev, cüce, cadı, gulyabani, şahmeran, Zümrüdüanka” gibi hayalî kahramanlar karşımıza çıkabilir. Masalda, gerçek hayatta rastlanamayacak kişiler bulunabilir. Kişiler ya iyidir ya da kötüdür. İyiler hep iyilik yapar, kötüler de hep kötülük yapar. İyiler masalın sonunda mutlaka kazanır, kötüler de her zaman kaybeder.

f. Amaç: Masalda eğitcilik esastır. Aslında yerin, kişilerin ve zamanın hayalî olması da bundandır. Kimse rencide edilmeden insanlara ders verilir. Herkes masalın sonunda verilen dersten kendisine düşen payı alır. Masallarda kötülükler eleştirilerek okurun ve dinleyenin bu kötüler gibi olmaması istenir. İyiler ve iyilikler de yüceltilir ki okur veya dinleyici iyi olsun ve iyilik yapsın. Bu yüzden özellikle eğitimde masallardan yararlanır.

Masal Türleri nelerdir?

Olağanüstü öge, kahraman ve olaylara yer veren öykülerden oluşan “masal” bir terim olarak aslında “Sindirella”, “Çizmeli Kedi”, “Keloğlan” gibi sözlü geleneğin ürünleri olan halk öykülerini kapsar. Ama değişik sanatçılar tarafından kaleme alınan ve sözlü gelenekle ilişkisi olmayan edebî yönü ağır basan bazı eserler de bu

türün içinde yer alır. Öyleyse masallar, “anonim masallar” ve “sanatsal masallar” olarak ikiye ayrılabilir.

a- Anonim masallar:

Bu masallar toplumun değer yargılarını, anlayışını, kültürünü, dünya görüşünü yansıtan ürünlerdir. Söyleyeni belli değildir bunların. Toplumun ortak ürünüdür bu masallar. Sözlü olarak nesillerden nesillere aktarılır. Bunlardan günümüze gelenler, derlenmiş ve kitap olarak yayımlanmıştır.

Anonim masallar içinde “eğlence” amaçlı olanlar da vardır. Bunlar güzel vakit geçirtmeyi amaçlar.

Anonim masallar “zincirleme masallar” şeklinde de olabilir. Zincirleme masallarda sıkı bir mantık bağıyla birbirine bağlanan, küçük ve önemsiz bir dizi olay art arda sıralanır. “Keloğlan” masalları anonim masallara örnek gösterilebilir.

b- Sanatsal masallar:

Bu masallar sözlü kültürün ürünü olan anonim masallardan farklı olarak, toplumda görülen aksaklıkları yermek, bir düşüncüyü ortaya koymak gibi belli bir amaca yönelik olarak sanatçılar tarafından yazılır. Yani bunlar anonim değildir. Bu masallar yazarın toplumsal görüşlerini ve dünyaya bakış açılarını yansıtır. Fransız “La Fontaine”in yazdığı hayvan masalları da bu türdendir. Şeyhi’nin “Harnâme” adlı eseri bu masal türüne örnek gösterilebilir.

Masalın bölümleri nelerdir?

1) Hayvan Masalları: Hayvan masalları kısa masallardır. Kıssadan hisse vermek esastır. Kelile ve Dimne, Aisopos ve La Fontaine masalları bu türün en bilinen örneklerdir.

2) Olağanüstü Masallar: Konu ve kahramanlar bakımından hayal ürünü ve akıl dışı özellik taşıyan bu tür masallar cin, peri, dev gibi doğaüstü varlıklar çevresinde biçimlenir.

3) Gerçekçi Masallar: Kişi ve olaylar gerçeğe daha yakındır. Padişahlar, vezirler, kadılar gibi.

4) Güldürücü Masallar: Genellikle fıkra ya da nükteli küçük hikâyeden oluşan bu masal türünün eski kültürdeki adı “latife”dir. Mizahi bir anlatıma dayanan bu masal türünde masalı sürükleyen fıkra kahramanları İncili Çavuş, Bektaşî gibi tanınmış fıkra kahramanlarıdır.

5) Zincirlemeli Masallar: Küçük ya da önemsiz olayların art arda dizilerek halkalar biçiminde oluşturduğu art arda dizilerek halkalar biçiminde oluşturduğu masallardan oluşur. Bu masalarda halkalar sıkı bir mantık bağıyla kenetlenmiştir. Anlatı bu halkaların (olaylar ve masal kişileri) sayısı ölçüsünde uzar, sürükleyici bir tempo ile yürütülür.

Dünya Edebiyatında Masal

Dünya edebiyatında masal türündeki ilk eser, Hint edebiyatının ürünü olan ve Beydeba'nın yazdığı “Kelile ve Dimne” sayılabilir. Fabl şeklindeki bu eserin dışında, “Binbir Gece Masalları” da bu türün güzel örneklerindedir. Avrupa’da ise masalcılığın temellerini Fransız sanatçı La Fontaine atmıştır. Dünya edebiyatındaki başlıca masal yazarları arasında Alman edebiyatında “Grimm Kardeşler” ve Danimarka edebiyatında “Andersen” öne çıkmıştır.

Türk Edebiyatında Masal

Edebiyatımızda masalı gerçek anlamda ilk defa Namık Kemal’in “Mukaddeme-i Celal” ‘inde kullanıldığı görülmektedir. Yazar, masalı tamamen hayali olaylardan meydana gelen bir anlatım türü olarak görmektedir. Namık Kemal ayrıca masalların ahlaki, eğitici ve terbiye edici özellikleri olduğunu belirtmektedir. Ziya Gökalp, “Türkçülüğün Esasları” (1923) adlı eserinde masalı; halk edebiyatı ürünleri içerisinde göstererek, masalların halk hayatındaki önemine yer vermiştir. Türk masalları üzerinde araştırma yapan Pertev Naili Boratav “100 Soruda Türk Halk Edebiyatı” adlı eserinde masalı nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlarından ve törelerden bağımsız, tamamiyle hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı şeklinde tanımlamaktadır.

Recaizade Mahmut Ekrem, “Çok Bilen Çok Yanılır” adlı eserini bit masalı genişleterek yazdığını söyler. Türk masal]arının kahramanları genel olarak insanlar, hayvanlar ve doğaüstü varlıklardır. Cadı karıları, devler, vezir vs. kötü kahramanlar iken padişah, kral, hükümdar, hızır, derviş vs. iyi kahramanlardır. Tilki, aslan, Anka kuşu, papağan gibi hayvan kahramanların olduğu masalların yanı sıra derviş, hızır, peri, cin gibi doğaüstü varlıkların yer aldığı masallar da bulunmaktadır.

Türk masallarında en önemli tiplerden biri Keloğlan’dır. Keloğlan tipi Türk zeka gücünün en iyi temsilcisidir.

Masal türünün önemli eserleri

Binbir Gece Masalları (Doğu Masalı)

Grimm Kardeşlerin Masalları (Alman Edebiyatı)

Andersen Masalları (Danimarka Edebiyatı)

Perrault Masalları (Fransız Ed.)

Halk Hikayesi

Toplumlarda derin bir iz bırakan aşk ve kahramanlık gibi olaylar sonrasında sözlü olarak yayılan ve gelecek nesillere aktarılan anonim hikayelere “Halk hikayesi” ya da “Halk öyküsü” adı verilmektedir.

Hikaye kelimesi Arapçadan Türkçeye geçmiştir. Halk hikayelerinin oluşumunda ise destanlar önemli rol oynamıştır. Destan geleneği zamanla halk hikayesi geleneğine dönüşmüştür.

Türk edebiyatında halk hikayeleri incelendiğinde özellikle 16. yüzyılda Anadolu’da halk arasında bu hikayelerin anlatıldığı görülür. Bazı araştırmacılar halk hikayesini destanın bir devamı olarak görürler. Özellikle 15. yüzyıldan sonra destanların ortadan kalktığı ve onun yerine halkın arasında bu hikayelerin anlatıldığı bilinir. Halk hikayeleri destanın devamı niteliğinde olduğu için yer yer destansı özellikler

gösterdiği görülür. Türk edebiyatında destandan halk hikayesine geçiş eseri olarak “Dede Korkut Hikayeleri” kabul görür. Dede Korkut Hikayeleri hem halk hikayesinin hem de destanların özelliğini taşır. Bu da eserin geçiş dönemi eseri olduğunu gösterir. Halk hikayeleri aynı zamanda araştırmacılar tarafından hikayeye ve romana geçiş eserleri şeklinde yorumlanır.

Halk hikayelerinin merkezinde belirli kahramanlar rol alır. Bu kahramanlar artık halka mal olmuştur. Halk hikayelerini ise genellikle aşıklar anlatmıştır. Ellerindeki sazla halk hikayelerini anlatan aşıklar, hikayeleri nazım-nesir karışık bir şekilde anlatmıştır. Kahramanların birbirleriyle olan konuşmaları, duygusallığın ağır bastığı yerler nazım şekilde oluşturulmuştur.

Halk Hikayelerinin Özellikleri

1. Halk hikayeleri destan geleneğinden oluşmuştur.
2. Nazım-nesir karışık bir şekilde anlatılır.
3. Bu hikayelerde genellikle aşk ve kahramanlık konularını işler.
4. Halk hikayelerinin anlatıcıları ise aşıklardır.
5. Toplumun özelliklerini net bir şekilde yansıtır.
6. Destanlara göre gerçeğe daha yakındır.
7. Söyleyeni belli değildir, yani halk hikayeleri anonimdir.
8. Destan ve roman arasında bir köprü görevi görmektedir. Yani destanların romanlara dönüşmesinden önceki son aşamadır.
9. Anlatılanlar gerçekten yaşanmamış olabilir.
10. Belirli kahramanlar üzerine kurulmuştur.
11. Konuları bakımından iki başlıkta sınıflandırılır: aşk ve kahramanlık hikayeleri.
12. Çoğu hikaye “İlahi bakış açısı” ile anlatılır. Yani anlatıcı tüm olanlara, geçmişe ve geleceğe vakıf biridir.

13. Dili sadedir. Halka hitap ettiği için halkın konuştuğu günlük dille anlatılırlar.

Konularına Göre Halk Hikayeleri

Konularına göre halk hikayeleri iki başlıkta incelenir.

Aşk Hikayeleri: Bu hikayelerinin merkezinde konu olarak aşk bulunur. Türk halk öyküleri içerisindeki en fazla kullanılan tema aşk temasıdır. Aşk temalı halk hikayelerinin başlıca örnekleri şunlardır: Kerem ile Aslı, Ercişli Emrah ile Selvihan, Tahir ile Zühre, Ferhat ile şirin.

Kahramanlık Hikayeleri: Bu tür hikayelerin merkezinde ise bir kahramanlık bulunur. Kahramanlık temalı halk hikayesi örnekleri ise şunlardır: Köroğlu, Dede Korkut Hikayeleri, Hayber Kalesi, Battal Gazi, Danişment Gazi.

Halk Hikayelerinin Bölümleri

Türk halk öyküleri incelendiğinde genellikle üç bölümde oluşturuldukları görülür:

Döşeme: Halk hikayesinin giriş bölümüdür. Burada aşık dinleyicilerin dikkatini çekmek birtakım tekerlemeler söyler ve kahramanlar tanıtılır. Eski kahraman ve aşıklarda bu bölümde anılabilir.

Asıl Olay: Bu bölümde ise halk hikayesinin asıl konusu anlatılır. Halk hikayesinin en uzun ve ana bölümü burasıdır.

Dua: Bu bölümde ise halk hikayesi sonlandırılır. Kavuşamayan tüm aşıklar için bir dua edilir. Bu bölüm genellikle anlatıcı tarafından “Ustamızın adı Hıdır, elimizden gelen budur.” sözleriyle biter.

Halk Hikayesi ile Destan Arasındaki Farklar

* Destanlar manzum şekilde söylenirken halk hikayeleri nazım-nesir karışık bir şekilde anlatılır.

- * Destanda olağanüstü özellikler ağır basarken halk hikayeleri gerçeğe daha yakındır.
- * Destan kahramanları yaşamış kişilerden oluşurken halk hikayelerindeki kişiler hayali olabilir.
- * Halk hikayeleri destanların devamı niteliğindedir. Destanlar yerini halk hikayesine bırakmıştır.

Halk hikâyeleri; Türk, Arap ve İnan-Hint kaynaklı olmak üzere üç grupta toplanır:

Türk kaynaklı hikâyeler: Dede Korkut Hikâyeleri, Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Emrah ile Selvihan...

Arap kaynaklı hikâyeler: Yusuf ü Züleyha, Leyla ile Mecnun...

Hint-İnan kaynaklı hikâyeler: Ferhat ile Şirin, Kelile ve Dimne...

Mani

Edebiyat Dilinde Mani: Başta aşk olmak üzere hemen her konuda yazılabilen bir halk edebiyatı nazım türüdür.

Çoğunlukla 7 heceli dört dizelik bir bendden meydana gelir. Dizeleri 4-5-8-10-14 heceli kalıplarla söylenmiş maniler de vardır.

Birinci, ikinci dördüncü dizeler birbirleriyle kafiyeli, üçüncü dize serbesttir. Yani kafiye dizilişi aaxa'dır. aaaxa düzeninde maniler de var.

İlk iki dize hazırlık dizeleridir. Son iki dize ile anlam bağlantısı yoktur. Asıl anlatılmak istenen son iki dizede verilir. Anonim Halk şiirinin en küçük ve en sevilen nazım biçimidir.

Manilerin özellikleri şunlardır:

1-Yedi heceli dört dizeden oluşur.

2- Uyak düzeni aaxa şeklindedir.

3- Birinci ve üçüncü dizeleri serbest, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı maniler de vardır (xaxa).

4- Manilerin ilk iki dizesi uyağı doldurmak ya da temel düşünceye bir giriş yapmak için söylenir. Bunlara doldurma dizeler denir.

5- Temel duygu ve düşünce son iki dizede ortaya çıkar.

6- Üçüncü mısraın serbest oluşu söyleme kolaylığı sağlar.

7- Başlıca konusu aşk olmakla birlikte her türlü konuda da söylenmiştir.

8- Maniler, Divan Edebiyatı'ndaki "tuyuğ"un karşılığıdır.

Mani Çeşitleri

Bir çok mani çeşidi vardır. En çok kullanılanlar düz ya da tam mani, kesik mani, cinaslı mani, yedekli mani, **artık** mani'dir.

Düz Mani: Yedişer heceli dört dizeden oluşur. Kafiyeleleri çokluk cinassızdır.

Kesik Mani: Birinci dizesi 7 heceden az, anlamlı ya da anlamsız bir sözcük grubu olan maniler. Bu kesik dize sadece kafiyele hazırlar. Eğer meydan ve kahvehanelerde söylenen ve ilk dizeleri "aman aman" ünlemi ile doldurulan manilerse bunlara İstanbul manileri denir.

Örnek Kesik Maniler:

Karaca

Aldım aşkın tüfeğın

Vurdum bir kaç karaca

Dünyada bir yâr sevdim

Kaşı gözü karaca

Dağ bana

Bahçe sana bağ bana

Değme zincir kâr etmez

Zülfin teli bağ bana

Ayağı

Kuşlardan bir kuş gördüm

Var başında ayağı

Üstad manici isen

Aç maniden ayağı

Cinaslı Mani: Kesik manilerde eğer kafiye cinaslı ise bunlara cinaslı mani denir.

Yedekli (artık) Mani: Düz maninin sonuna aynı kafiyede iki dize daha eklenerek söylenen maniler. Cinaslı kafiye kullanılmaz, birinci dizeleri anlamlıdır. Yedekli maniye artık mani de denir.

Deyiş: İki kişinin karşılıklı söylediği manilerdir. Soru yanıt şeklinde düzenlenir. Bir başka kişinin ağzındanmış gibi aktarıldığı şekilleri de vardır.

Örnek Deyişler:

Adilem sen naçarsın

İnci mercan saçarsın

Dünya deniz olanda

Gönlüm nere kaçarsın.

Ağam derim naçarım

İnci mercan saçarım

Dünya deniz olunca

Ben kuş olup kaçarım.

Maniler konularına göre on bölümde toplanır:

- 1- Niyet manileri
- 2- Atışma manier
- 3- -Tarlada ve işte çalışırken gelip geçenlere söylenen maniler
- 4- Bekçi ve davulcu manileri
- 5- Satıcıların söyledikleri maniler
- 6- Semai kahvelerinde söylenen cinaslı maniler
- 7- Âşık hikâyecilerin söyledikleri maniler
- 8- Mektup manileri
- 9- Düğünlerde söylenen maniler
- 10- Mani kıtalarından oluşmuş, mani özelliğini yitirmemiş “basit makamlı” veya konuşma üslubundaki maniler.

Selahaddin Üniversitesi

Diller Fakültesi

Türk Dili Bölümü

Halk Edebiyatı Dersi

Dördüncü Sınıf

Ders Hocası

Sinan Dışad Tahsin